

O'ZBEK VA ISPAN TILLARINING UMUMIY LUG'ATLARIDA TIBBIYOT TERMINLARINING ISHLATILISHI

Tursunboyeva N.U.¹

Ilmiy rahbar: Salaxova D.S.

Annotatsiya:

Ushbu maqolada o'zbek va ispan tillarining umumiy lug'atlarida tibbiyot terminlarining ishlatilishi tahlil qilinadi. Maqolada xalqaro tibbiy terminologiyaning ikki tilga ta'siri, o'xshash va farqli jihatlari ko'rib chiqiladi. Xalqaro lotin va yunon manbalaridan olingan terminlarning o'zbek va ispan tillarida keng qo'llanilishi aniqlanib, ularning lug'atlardagi o'rni tahlil etiladi. Shuningdek, so'zlashuvdagi farqlar, mahalliy tibbiyot terminlari va sintaktik tuzilmalarning o'ziga xosliklari ham ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, umumiy lug'atlarda asosan asosiy tibbiy atamalar uchrasa-da, maxsus tibbiy lug'atlar chuqurroq terminologiyani qamrab oladi. Ushbu maqola o'zbek va ispan tillaridagi tibbiy terminlarning lingvistik jihatdan o'xshashliklari va farqlarini tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: tibbiyot terminologiyasi, o'zbek tili, ispan tili, umumiy lug'atlar, xalqaro terminlar, lingvistik farqlar.

Kirish: Tibbiy terminologiyaning rivojlanishi va tizimlashtirilishi uzoq davrlar davomida davom etib kelgan jarayon bo'lib, bugungi kunda ham muhim ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda. Har bir tibbiyot sohasining o'ziga xos atamalari mavjud bo'lib, ularning to'g'ri va aniq ishlatilishi tibbiy faoliyatni samarali yuritish, bemorlarga to'g'ri tashxis qo'yish va davolash jarayonini to'g'ri tashkil qilish uchun zarurdir.

Tibbiy terminlar ko'plab xalqlarning madaniyati va tibbiyoti bilan chambarchas bog'liq. Yunon va lotin tillariga asoslangan tibbiy atamalar bugungi kunda ham keng qo'llaniladi. Bunday terminlar ilmiy tilda umumiy va xalqaro muloqotni yengillashtiradi, chunki bu tillar asrlar davomida ilm-fanning tiliga aylangan. Biroq, zamonaviy tibbiy terminologiyada boshqa tillar, jumladan, ingliz, fransuz, nemis va rus tillari ham ta'sirini o'tkazgan. Har bir til o'ziga xos fonetik, morfologik va semantik xususiyatlarga ega bo'lib, bu xususiyatlar tibbiy terminologiyaning tuzilishi va shakllanishida aks etadi. Masalan, yangi texnologiyalar va kashfiyotlar bilan birga, yangi tibbiy terminlar yaratilmoqda. Bu jarayonda lingvistika tibbiy atamalarni shakllantirish, tizimlashtirish va ularning ma'nolarini tahlil qilishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Assosiy qism: Til va fan o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, tibbiyot sohasi ham lingvistik jihatdan xalqaro terminologiya orqali boyigan. O'zbek va ispan tillaridagi tibbiyot terminlari ko'pincha xalqaro lotin va yunon manbalaridan olingan bo'lib, ko'plab o'xshashliklarga ega. Shu bilan birga, har bir tilning o'ziga xosligi sababli ma'lum farqlar ham mavjud. Ushbu maqolada o'zbek va ispan tillaridagi tibbiy terminlarning umumiy lug'atlardagi ishlatilishi, ularning o'xshash va farqli jihatlari tahlil qilinadi.

1. Tibbiyot Terminlarining O'xshashliklari

1.1. Xalqaro Tibbiy Terminologiya

Tibbiyot sohasida ishlatiladigan aksariyat terminlar lotin yoki yunon tillaridan kelib chiqqan bo'lib, dunyoning ko'plab tillarida bir xil shaklda uchraydi. O'zbek va ispan tillarida ham bu holat kuzatiladi. Masalan:

Anatomía (isp.) – Anatomiya (o'zb.)

Cardiología (isp.) – Kardiologiya (o'zb.)

Neurología (isp.) – Nevrologiya (o'zb.)

Pediatría (isp.) – Pediatriya (o'zb.)

¹ Tursunboyeva Nazira Ullug'bekovna, O'zbekiston davlat jahon tillari Universiteti

Bu terminlarning xalqaro shaklda saqlanishi tibbiyot fanining butun dunyoda yagona ilmiy tildan foydalangan holda rivojlanishini ta'minlaydi.

1.2. Kasalliklar va Davolash Usullari

Kasallik nomlari va ularning davolash usullari ham aksariyat hollarda xalqaro terminologiyaga asoslanadi:

Diabetes (isp.) – Diabet (o'zb.)

Hipertensión (isp.) – Gipertoniya (o'zb.)

Cirugía (isp.) – Jarrohlik (o'zb.)

Radiografía (isp.) – Rentgenografiya (o'zb.)

Bu kabi so'zlarning umumiyligi global ilm-fan rivoji va xalqaro hamkorlik natijasida yuzaga kelgan.

2. Tibbiyot Terminlarining Farqlari

2.1. Mahalliy va So'zlashuv Terminlari

Tibbiyot terminologiyasi ilmiy sohada yagona bo'lsa-da, oddiy odamlar orasida ishlatiladigan so'zlar farqlanishi mumkin. Masalan:

Resfriado (isp.) – Shamollash (o'zb.)

Dolor de cabeza (isp.) – Bosh og'rig'i (o'zb.)

Fiebre (isp.) – Isitma (o'zb.)

Curandero (isp.) – Tabib (o'zb.)

Ispan tilida curandero atamasi xalq tabobati bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek tilida tabib tushunchasi ham an'anaviy davolovchilar, ham professional shifokorlarni anglatishi mumkin.

2.2. Sintaktik va Morfologik Farqlar

Ispan tilida tibbiyotga oid so'zlar ko'pincha ot va sifat shaklida qo'llanadi:

Enfermedad crónica – Surunkali kasallik

Medicina alternativa – Muqobil tibbiyot

O'zbek tilida esa so'z birikmalari yoki tarjima yo'li bilan ishlatiladi. Ispan tilida esa, ayniqsa, lotin ta'siri kuchli bo'lgani sababli, terminlar sintaktik jihatdan o'zbekchadan farq qiladi.

3. O'zbek-Ispan Lug'atlarida Tibbiyot Terminlarining O'rni

O'zbek-istan va ispan-o'zbek lug'atlarida umumiy so'zlar berilgan bo'lsa-da, maxsus tibbiy terminlar ko'pincha alohida sohalarga oid lug'atlarga kiritiladi. Shunga qaramay, quyidagi so'zlar umumiy lug'atlarda uchrashi mumkin:

Hospital (isp.) – Shifoxona (o'zb.)

Paciente (isp.) – Bemor (o'zb.)

Tratamiento (isp.) – Davolash (o'zb.)

Urgencias (isp.) – Shoshilinch tibbiy yordam (o'zb.)

Tibbiy muolajalar va davo usullari ham ispan tilida xalqaro terminlarga asoslangan. Ba'zi misollar:

Cirugía – Jarrohlik

Quimioterapia – Kimyoterapiya

Radiografía – Rentgenologiya

Fisioterapia – Fizioterapiya

Terapia intensiva – Reanimatsiya (og'ir holatdagi bemorlarni davolash)

Bu terminlar kasalxonalarda, tibbiyot markazlarida va dori vositalari bilan bog'liq hujjatlarda keng qo'llaniladi.

4. Kundalik nutqda ishlatiladigan tibbiy so'zlar

Kundalik hayotda ispan tilida tibbiy so'zlar oddiy shaklda ishlatiladi. Ba'zi misollar:

Dolor de cabeza – Bosh og'rig'i

Fiebre – Isitma

Resfriado – Shamollash

Herida – Yara

Médico de cabecera – Uydagi shifokor (terapevt)

Bu so'zlar odamlarga oddiy muammolarni ifodalash va shifokor bilan muloqot qilishda yordam beradi.

5. Tibbiy qisqartmalar va belgilashlar

Ispan tilida tibbiy qisqartmalar ham keng tarqalgan:

ECG (Electrocardiograma) – EKG (Elektrokardiogramma)
 MRI (Resonancia Magnética) – MRT (Magnit-rezonans tomografiya)
 UTI (Unidad de Terapia Intensiva) – O'IT (Og'ir terapiya bo'limi)
 IV (Intravenoso) – IV (Tomir ichiga yuboriladigan dori)

Bu qisqartmalar tibbiyot xodimlari tomonidan tibbiy hujjatlar, diagnostika va davolash jarayonlarida ishlatiladi.

Ispan tilida tibbiyot terminlari ilmiy muhitdan tortib, kundalik nutqqacha keng qo'llaniladi. Xalqaro terminlar ispan tilida lotin va yunon ildizlarini saqlagan holda ishlatiladi. (misol) Bemor va shifokor o'rtasidagi muloqotda oddiy va tushunarli atamalar, ilmiy adabiyotlarda esa murakkab va rasmiy tibbiy terminlar qo'llanadi.

Umumiy lug'atlarda asosan asosiy tibbiy atamalar beriladi, ammo mutaxassislar uchun mo'ljallangan tibbiy lug'atlar chuqurroq terminologiyani o'z ichiga oladi.

O'zbek va ispan tillarida tibbiyot terminlari ko'plab o'xshashliklarga ega, chunki ularning aksariyati lotin va yunon tillaridan olingan xalqaro atamalardir. Biroq, milliy o'ziga xosliklar, so'zlashuv uslubi va mahalliy terminologiya ba'zi farqlarga olib keladi. O'zbek-ispan lug'atlarida tibbiy terminlarning ishlatilishi umumiy atamalar bilan cheklansa-da, ilmiy va maxsus lug'atlar orqali bu terminologiya yanada kengroq ochib berilishi mumkin.

Kelajakda o'zbek va ispan tibbiy terminologiyasi bo'yicha maxsus lug'atlar va taqqoslama tadqiqotlar yanada rivojlanishi kutiladi, bu esa ikki til orasidagi ilmiy aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

O'zbek va ispan tillarining umumiy lug'atlarida tibbiyot terminlarining ishlatilishi xalqaro tibbiy terminologiya ta'sirida shakllangan bo'lib, lotin va yunon tillaridan olingan atamalar ikkala tilda ham keng qo'llaniladi.

Biroq, o'zbek va ispan tillarida ba'zi farqlar mavjud. O'zbek tilida tibbiyot terminologiyasiga rus tili orqali kirib kelgan so'zlar ta'sir qilgan bo'lsa, ispan tilida fransuz va arab tillari ta'siri seziladi. Bundan tashqari, kundalik muloqotda ishlatiladigan tibbiy atamalar va mahalliy tabobatga oid so'zlar har bir tilda o'ziga xosdir.

Umumiy lug'atlar faqat asosiy tibbiy terminlarni qamrab olsa-da, maxsus tibbiy lug'atlar kasb-hunar sohasi vakillari uchun batafsil va kengroq ma'lumot beradi. Kelajakda o'zbek-ispan tibbiyot lug'atlarini yanada rivojlantirish va terminlarning uyg'unlashuvi bo'yicha tadqiqotlar olib borish muhimdir.

Xulosa: O'zbek va ispan tillaridagi tibbiy terminlarning lug'atlardagi o'rni ko'plab o'xshashliklarga ega bo'lsa-da, har ikkala tilning lingvistik va madaniy xususiyatlari ularning o'ziga xosligi va farqlarini belgilaydi. Shu sababli, xalqaro tibbiy terminologiyani chuqur o'rganish va ularning ikki tilga moslashtirilishini tizimli ravishda tadqiq etish dolzarb hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- [1]. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. –М., 1966.
- [2]. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. Труды МИФЛИ. Т.5. Сборник статей по языкознанию. – М., 1961.–С.3-10.
- [3]. Гак В.Г. Асимметрия лингвистического знака и некоторые общие проблемы терминологии (семантические проблемы языка науки). Материалы научного симпозиума. – М.: МГУ,1972. – С.68 - 71.
- [4]. Герд А.С. Значение термина и научное знание//Научно- техническая информация. Серия 2.-М.,1991. №10.- С.1-4.
- [5]. <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/download/448/396/798>
- [6]. <https://jdpu.uz/wp-content/uploads/2021/03/lotin-tili-va-tibbiyot-terminologiyasi.%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%B5%D0%B2-%D0%9C.pdf>
- [7]. https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/06/04/NamDU-ARM-3694-0_zbek_Terminologiyasi.pdf